

Yeni Bulunan Bir Selçuklu Kitabesi: İç Karaarslan Mescidi Kitabesi

Zekeriya ŞİMŞİR*
Ahmet YAVUZYILMAZ**

ÖZ

Türk sanatının en özgün yorumları Selçuklu dönemine aittir. Bilhassa Anadolu Selçukluları inşa ettikleri mimari eserlerin estetik ve sade görünümünün yanı sıra kitabe üslupları ile de dikkat çekmektedirler. Hemen hemen her eserin bir kitabesi mevcuttur. Bunların bir kısmı günümüze kadar sağlam bir şekilde gelmiştir. Fakat bir kısmı zamanımıza ulaşamamıştır. Yine bir kısmı da tahrip olmuş bir vaziyette, bazen ait olduğu yapıyla lokasyon bağı olmayan yerlerde bulunmuştur. Medrese, camii, kervansaray, türbe vb yapıların kitabeleri bu mekânların yapım ve onarımı, banisi ve ustası hakkında bilgi verir. Ayrıca dönemin siyasi, sosyal, iktisadi ve kültürel durumu hakkında epigrafik arşiv malzemesi niteliğinde çıkarımlarda bulunmak için gerekli ayrıntıları da ihtiva etmektedirler. Bu yüzden kitabeler, tarih ve sanat tarihi gibi sosyal bilimler için önemli bir tarihi belge niteliğindedirler.

Anadolu Selçuklu dönemi yapı tiplerinden biri de mescitlerdir. Mescitler şehir dokusu içerisinde mahalle aralarında inşa edilen, vakit namazlarının kılındığı, küçük ölçekli mütevâzi yapılardır. Mescitler kubbeyle örtülü kübik bir harimden oluşanlar, kubbeli harimin önünde bir ön mekân olanlar ve kubbeli harimin önünde veya yanında türbe ya da tekke odası olmak üzere üç farklı plan şeması gösterirler. İç Karaarslan Mescidi bu gruplandırmada birinci grup içerisine yer alan, kare planlı, kübik gövdeli ve üzeri tromplara oturan kubbe ile örtülü bir harimden oluşmaktadır.

Mescidin inşasında temelde taş, beden duvarlarının üst kısmında kubbeyle geçiş tromplarında ve kubbesinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Mabedin en önemli kısmı alçı ve çini ile bezenmiş mihrabıdır. Yapıya ait herhangi bir kitâbe olmadığından araştırmacılar tarafından mescit 12. yüzyılın ilk yarısına, 13. yüzyılın ilk çeyreğine, ortalarına, sonlarına ve 14. yüzyılın başlarına olmak üzere farklı zaman dilimlerine tarihlendirilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1990 yılında yapılan restorasyon esnasında mescidin mihrabında sıva altına kırık halde istif edilmiş çini kitâbe parçaları ortaya çıkartılmıştır. Bu parçalar daha sonra Sahib Ata Vakıf Müzesi'ne nakledilerek muhafaza altına alınmıştır. İki satır halinde istif edilmiş, bazı parçaları kayıp, çok parçalı çini kitâbe üzerinde yapmış olduğumuz çalışma neticesinde bir metin oluşturulmuştur. Bu makalede İç Karaarslan Mescidinin kitâbesi ilk defa okunarak, transkripsiyonu ve anlamı verilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu, İç Karaarslan Mescidi, Kitâbe, Çini, Selçuklu Sülüsü

A Newfound Seljuk Inscription: Inner Karaaslan Masjid Inscription

ABSTRACT

The most original interpretations of Turkish art belong to the Seljuk period. Especially the Anatolian Seljuks attract attention with their aesthetic and simple appearance as well as their inscription styles of the architectural works they built. Nearly all of the works have an inscription. Some of them have reached the present day. But some have not reached our time. Also, some of them were found in a damaged condition, sometimes in places which do not have a location connection with the structure they belong. The inscriptions of the madrasah, mosque, caravanserai, tomb, etc. provide information about the construction and repair of these places, their owners and masters. They also contain the necessary details to make inferences about the political, social, economic and cultural situation of the period in the form of epigraphic archival material. Therefore, inscriptions are important historical documents for social sciences such as history and art history.

Masjids are one of the building types of the Anatolian Seljuk period. Masjids where time prayers are performed are small-scale humble structures built between the neighbourhoods within texture of the city. The masjids show three different plan schemes; the first one that has a cubic prayer hall covered with a dome, the second one which has a front space in front of the domed prayer hall, the last one that has a tomb or lodge in front of or near the domed prayer hall. With having a square plan, cubic body, and a prayer hall covered with a dome sitting on the squinch, Inner Karaaslan Masjid belongs to the first one in this grouping.

While stone was used in the construction of the masjid, the brick was used on the upper part of the body walls, squinches, and dome. The most important part of the masjid is a mihrab decorated with plaster and tiles. Since there is no inscription, the masjid was dated to the first half of the 12th century, the first quarter, middle and end of the 13th century, and the beginning of the 14th century.

During the restoration carried out by the General Directorate of Foundations in 1990, the fragments of tile inscriptions stacked as broken under the plaster in the mihrab of the masjid. These pieces were later transferred to the Sahib Ata Foundation

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, orcid no: 0000-0001-5827-6235, zsimisir@erbakan.edu.tr

** Öğr. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, orcid no: 0000-0001-6214-3734, ayavuzyilmaz@erbakan.edu.tr

Makalenin Gönderim Tarihi: 11.07.2019; Makalenin Kabul Tarihi: 11.07.2019

Museum and kept under protection there. A text was created as a result of our work on two-part tile inscription which was stacked in two lines and some parts were lost. In this article, the inscription of Inner Karaarslan Masjid is read for the first time and its transcription and meaning is tried to be evaluated.

Keywords: Seljuk, Inner Karaarslan Masjid, Inscription, Tile, Seljuk Thuluth

1. Giriş

Tarih, Sanat Tarihi, Dil ve Edebiyat gibi Sosyal Bilimler araştırmalarında birinci elden ana kaynaklardan biri de kitâbelerdir. Kitâbeler mimari yapılar hakkında en sahih bilgileri veren, eserin yapım tarihi, bânisi, mimarı, ustası, yapıldığı dönemin sultanının elkâb ve unvanları gibi birçok bilgiyi ihtiva eder (Bakırer, 1996; 48-50). Yazısı ve süsleme unsurlarıyla da estetik değerler taşır. Mezar taşları ve menkul eserler de aynı şekilde önemli bilgiler sunar.

Arapça “*ketabe*” kökünden türeyen kelime mastar olarak “yazmak”, isim olarak ise “yazı” anlamına gelmektedir. Ancak mimaride özel bir anlamda kullanılmıştır (Yardım, 2002; 9). M. Zeki Pakalın kitâbeyi; “*Binaların kemerlerine, kapı üzerlerine, çeşme, sebül gibi şeylerin cephelerine konulan yazılı levha; levhanın yazısı yerine de kullanıldığını ve mezar taşlarına da kitâbe denir*” demektedir (Pakalın, 1993; 284). C. Esat Arseven ise; “*Büyük binaların ve abidelerin kapıları ve duvarları ve mezar taşları üzerinde taşa kazınmış veya yontulmuş yazılardır*” şeklinde tanımlamaktadır (Arseven, 1983; 1001). Taş, mermer, ahşap, çini cam, metal maddeler üzerine işlenen kitâbeler eserin kolaylıkla okunabilecek ve görünecek yerine konulmaktaydı (Bakırer, 1996; 42-44; Özönder, 2003; 111). Kitâbeleri kendine has bir disiplin ve metotlarla tespit edip çözen ve değerlendiren bilim dalına Epigrafya denildiği gibi (Alparslan, 2002; 76), eskiden bunlara İlm-i Kitâbât ve İlm-i Mahkûkât da deniliyordu (Halil Edhem, 1327; 626).

Kitâbe yapıların inşâ faaliyetleri ilgili olarak eserin yapımı, yaptırımı, tarihi ve niçin yapıldığını, ta’mir ve ta’dil görüp- görmediğini belirten ve bu faaliyetleri ayrı ayrı ifade eden bir terimdir (Önkâl, 1992; 17). Mimari eserlerde yapım kitâbeleri; inşâ, ta’mir, tecdid (yenileme), tevsi’ (genişletme), mimar ve usta kitâbeleri şeklinde kullanılmıştır (Yardım, 2002; 14). Türk-İslâm dönemi yapılarının her türünde kullanılan kitâbeler genellikle taç kapı ve kapı üstlerinde, pencere alınlıklarında, minber girişlerinde vaaz kürsüsü, sütun başlığı, sandukalar ve mezar taşları, çeşme ve şadırvan gibi yapıların alınlıklarında kullanılmıştır (Yardım, 2002; 14). Türk İslam dönemi kitâbeleri eş zamanlı olmamakla birlikte Arapça, Farça ve Türkçe ile yazılmıştır. 16. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkçe manzum kitâbeler görülmektedir (Özkurt-Tüfekçioğlu, 2009; 276-277). Selçuklu döneminde genellikle Arapça, az da olsa Farsça kullanılmış, Beylikler döneminde bu özellik devam etmiş, 16. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkçe kullanılmıştır. Yine bu dönem ve sonrasında Arapça, Farsça ve Türkçe kitâbeler yazılmaya devam edilmiştir (Yardım, 2002; 18).

Türk-İslam dönemi eserlerinde genellikle kûfi, ma’kûlî, celî sülüs, celî muhakkak, celî ta’lik ve rik’a yazı türü tercih edilmiştir. En yaygın olarak celî sülüs ve celî ta’lik yazı türü ile kitâbeler yazıldığı görülmektedir (Özkurt-Tüfekçioğlu, 2009; 277). Selçuklu döneminde ise genellikle celî sülüs, az miktarda da olsa kûfi yazı kullanımı dikkati çekmektedir. Selçuklu dönemi sülüsleri hüsn-i hat kriterleri açısından tam formunu bulmamış olup, bunları “Selçuklu celî sülüsü” olarak tanımlamak doğru olacaktır.

2. Mescidin Tanımlanması

Konya ili Karatay ilçesinde Şems Tebrizi Mahallesi, Apahılar Sok. No: 14’de, 56 pafta, 231 ada, 4 parselde yer almaktadır. İbrahim Hakkı Konyalı Mescidin adının Konya’nın Mahallesi olan Kara Aslan Köyü’ndeki Mescit’ten ayırt etmek için İç Karaarslan Mescidi olarak adlandırıldığını ifade eder (Konyalı, 1964; 402).

Mescidin beden duvarları su basman seviyesinde taş; üst bölümde, kubbe ve geçişlerde tuğla, mihrapta çini ve alçı malzeme kullanılmıştır. Dıştan 9.30x9.30m., içten ise 7.15x7.15m. ölçülerinde kare planlı olup üzeri tromplarla geçilen tuğladan bir kubbe ile örtülüdür (Fotoğraf 1).

Mescit günümüzde yol seviyesinin altında kalmış durumdadır. Bugünkü mevcut yoldan dokuz basamaklı bir merdivenle giriş kapısına ulaşılmaktadır. Batı cephenin kuzeye yakın köşesine yerleştirilmiş bir kapı ile mescide girilmektedir. Kapı açıklığı 0.80 m. genişliğinde, 0.50 m. derinliğinde, 1.90 m. yüksekliğinde dikdörtgen formlu, tek kanatlı ve demir doğramalıdır. Kapının lento ve söveleri devşirme malzeme olup iç-dış bükey silmelerle içeriye doğru daralmaktadır.

Kapıdan geçilerek girilen harim mekanı, tromplar üzerine oturan tuğla bir kubbe ile örtüldür (Fotoğraf 2). Kubbeye geçişler iki kademeli tromplarla sağlanmıştır. Altta yer alan büyük tromplar 1.90 m. genişliğinde, 1.60 m. yüksekliğindedir. Bu trompların üst köşelerinde 1.00m. genişliğinde, 0.80 m. yüksekliğinde birer tromp daha bulunmaktadır. Küçük trompların üst köşelerine ise akustik amaçlı birer adet küp yerleştirilmiştir (Erdemir ve Kunt, 2010; 230-233).

Kubbenin iç yüzeyi merkezden kubbe eteğine doğru genişleyen bir çarkıfelek motifi ile kaplanmıştır. Kubbe örgüsü, yarım tuğlaların uzun kenarlarının yatay, kısa kenarlarının ise düşey olarak yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur (Fotoğraf 3). Kubbe merkezine çini kaplı bir göbek yerleştirilmiştir. Kubbenin dış yüzeyindeki tuğla çıkıntılar günümüzde kurşun örtünün altında kalmıştır.

Harimin doğu ve kuzey cephelerinde birer adet üst pencere açıklığı bulunmaktadır. Her iki cephede de alt seviyede pencere açıklığı bulunmamaktadır. Kuzey cephedeki pencere zeminden 4.00 m. yüksekliğinde, sivri kemerli, ahşap doğramalı olup, 1.00 m. yüksekliğinde, 1.00 m. genişliğindedir. Doğu cephede yer alan pencere aynı ölçülerde olup zeminden 4.90m. yüksekliğindedir.

Harimin batı cephesinde üç pencere açıklığı bulunmaktadır. Alt pencere zeminden 0.10 m. yüksekliğinde olup 0.90 m. derinliğinde, 0.78 m. genişliğinde, 1.10 m. yüksekliğinde olup dikdörtgen formudur. Bunun üzerinde yer alan ikinci pencere 0.90m. yüksekliğinde, 0.80 m. genişliğinde, 0.90 m. derinliğinde sivri kemerli, ahşap doğramalıdır. Cephenin üst ortasında yer alan üçüncü pencere ise zeminden 3.90 m. yüksekliğinde olup 1.00m. genişliğinde, 1.00 m. yüksekliğinde sivri kemerlidir. Cephe 1.00 m. yüksekliğe kadar ahşap lambri ile kaplanmıştır. Bu kaplamanın üzerinde 2.10m. yüksekliğinde sıvalı ve badana boyalı duvar yer alırken, kubbenin iç yüzeyi ve tromp geçişler sıvasız olup tuğla yüzey olduğu gibi bırakılmıştır.

Kible cephesinde üç pencere açıklığı bulunmaktadır. Mihrabın sağında ve solunda birer adet ahşap doğramalı, dikdörtgen formu pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Pencerelerin oranları farklı olup batıdaki orijinal bir görünüme sahiptir. Mihrabın batısında yer alan pencere zeminden 0.40 m. yüksekliğinde olup 0.80 m. genişliğinde, 1.10 m. yüksekliğinde; doğudaki ise zeminden 0.50 m. yüksekliğinde, 1.10 m. genişliğinde, 1.60m. yüksekliğindedir. Pencereler sivri kemerli birer alınlığa sahiptir. Mihrabın üzerinde yer alan tepe penceresi ise zeminden 4.70 m. yüksekliğinde olup, 1.00 m. genişliğinde, 1.00 m. yüksekliğinde, tuğladan sivri kemerli ve ahşap doğramalıdır.

Kible duvarının ortasına alçı ve çiniden yapılmış olan mihrap yerleştirilmiştir. Mihrap 2.90 m. genişliğinde, 3.90 m. yüksekliğinde olup beden duvarından kuzeye doğru 0.15m. çıkıntı yapmaktadır (Fotoğraf-10). Mihrap farklı genişlikteki üç Süsleme bordürü ile ters “U” şeklinde kuşatılmıştır. En dışta yer alan ilk bordür 0.11m. genişliğinde olup dikdörtgen formu firuze renkli plaka çinilerle kaplanmıştır. 0.09 m. genişliğindeki ikinci bordür alçıdan olup iç bükey silmelidir. Üçüncü bordür 0.27 m. genişliğindedir. İki yandan 0.04m. genişliğindeki dikdörtgen formu firuze renkli plaka çinilerle sınırlandırılmıştır. Ortada ise altıgen plaka çiniler sivri tepelerinden birbirine eklenerek devam eder. Yanlarda kalan boşluklar ise patlıcan moru üçgen çinilerle doldurulmuştur. 0.09 m. genişliğindeki dördüncü bordür ikinci bordür gibi alçıdan olup iç bükey silmelidir (Fotoğraf 4-Çizim 1).

Mihrap nişi 1.40m. genişliğinde, 0.60m. derinliğinde olup dikdörtgen formudur. Niş derinliği duvar içerisinde kalmıştır. Mihrap nişinin etrafı dört yönden dikdörtgen formu, firuze renkli çinilerle, orta bölüm ise kare formu plaka çinilerle kaplanmıştır. Günümüzde ise mihrap nişi mavi renkli boya ile boyanarak çini görünümü verilmeye çalışılmıştır. Nişin dış köşelerine zar şeklinde başlık ve kaideleri olan çokgen gövdeli, birer adet gömme sütünce yerleştirilmiştir. Nişin üzerini altı sıra mukarnaslı kavsara örter. Mukarnaslar düz satırlı olup, yuvaların içleri bezemesizdir (Bakırer, 1976; 176). Etrafını biri dikdörtgen formu firuze çinilerden oluşan ince bir bordür diğeri ise alçıdan içbükey silmeli iki bordür kuşatır. Kavsara köşelikleri kare formu firuze renkli plaka çinilerle kaplanmıştır. Kavsaranın üzerinde Etrafı dört yönden firuze renkli dikdörtgen çinilerle kuşatılmış 0.37x1.90 m. ölçülerinde dikdörtgen bir pano yerleştirilmiştir. Panonun ortasında ise “*Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîkeleh Muhammedun Rasûlullah*” (Allah’tan başka ilâh yoktur. O birdir, ortağı yoktur. Muhammed O’nun elçisidir) ibaresi yazılıdır. Mihrabın en süslü bölümü tepelik kısmı olup, beyaz alçı zemin üzerine firuze renkli mozaik çiniden yapılmış bir bordür ile süslenmiştir. Bordürde dilimli kemer formuna sahip bölümlerin içerisi tepelik motifleriyle süslenmiştir. Simetri eksenlerine

yerleştirilen iki farklı tepelik motifi alttan saplarla birbirine bağlanarak bordür yüzeyinde tekrar eder (Şimşir, 2002; 86).

Mescidin dış cephe özelliklerinde bakıldığında beden duvarların alt bölümlerin taş, üst kısımların tuğladan inşa edildiği, yer yer duvar yüzeylerinde ahşap hatılların kullanıldığı ve az sayıda pencere açıklığına sahip olduğu görülmektedir. Güney cephe 9.18 m. uzunluğunda, 6.95m. yüksekliğinde olup diğer cephelerden farklı olarak alt bölüm 2.00 m. yüksekliğe kadar kesme taş, üst bölümde ise tuğla malzeme kullanılmıştır (Fotoğraf 5). Alt sıra pencerelerin üzerinde zeminden 2.90 m. yükseklikte ahşap bir hatıl cephe boyunca devam etmektedir. Cephe yüzeyinde altta iki, üstte bir olmak üzere toplam üç pencere açıklığı bulunmaktadır. Su basman seviyesinde ise bir adet mermerden devşirme malzeme duvar örgüsü arasına yerleştirilmiştir. Güneybatı köşedeki dikdörtgen pencerenin üzerindeki sivri kemerli hafifletme kemerinin köşeleri firuze ve patlıcan moru renkte sırlı tuğlalarla süslenmiştir.

Mescidin doğu ve kuzey cephesi 9.30 m. uzunluğunda, 7.00 m. yüksekliğinde olup beden duvarı zeminden 2.20 m. yüksekliğe kadar moloz taş, üst bölüm ise tuğladandır. Cephe yüzeyinde kubbe kasnağının hemen altında cephe ortasına gelecek şekilde yerleştirilmiş tek üst pencere açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 6).

Batı cephe ise mescide girişi sağlayan cephe dir. Cephenin kuzeye yakın köşesinde kapı açıklığı, güneybatı köşede dikdörtgen formlu alt pencere ile üstte ise iki adet sivri kemerli birer tepe pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Batı cephenin güneye doğru uzatılmış duvar yüzeyinde tek pencere açıklığı mescidin kible cephesinin önündeki boş alana açılmaktadır. Kaynaklarda mescidin yanında bir zaviyenin olduğundan bahsedilmesi bu pencerenin muhtemelen mescide bitişik olan zaviyeye açılan bir pencere olduğunu söylemek yanlış olmaz. Cephede ki diğer pencerelerde olduğu gibi sırlı tuğla süslemeli olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır (Fotoğraf 7).

Mescidin tarihlendirilmesi hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. İ. H. Konyalı ve Ömür Bakırer 1219-1236 yılları arasında (Konyalı, 1964; 402- Bakırer, 2000; 176), Mehmet Önder, Şerare Yetkin ve Ahmet Çaycı XIII. yüzyılın ilk yarısına (Önder, 1976; 116-Yetkin, 1986; 72- Çaycı, 2002; 319), M. Meinecke ise 1280-1281 yılına (Meinecke, 1976; 358), M. Katoğlu XIII. yüzyıl sonlarına (Katoğlu, 1967; 85), Gönül Öney XIV. yüzyıl başlarına (Öney, 1976; 28) tarihlendirir.

3. Kitâbe

İç Karaaslan Mescidi'ni tarihlendirebilecek bir kitâbe olmadığından araştırmacılar tarafından farklı zamanlara tarihlendirilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1990 yılında mescitte yapılan restorasyon esnasında, mihrabın alt kısmında yapılan raspa neticesinde üst üste istif edilmiş çini kitâbe parçaları ortaya çıkartılmıştır (Fotoğraf 8). Hangi sebeple ne zaman kırıldığını bilmediğimiz elim eylemle kitâbenin paramparça edildiği, belki de insaf sahibi bir kişi tarafından mihrabın arkasına istif edilerek saklandığı anlaşılmaktadır. Bu parçalar daha sonra Sahib Ata Vakıf Eserleri Müzesi'nde muhafaza altına alınmıştır (Fotoğraf 9-10). Müze envanterinde Eşrefoğlu Camii'ne ait olduğu kayıt edilmiştir. Bu kayıta esas olmak üzere bir yayında da menşeinin Eşrefoğlu Camii olduğu yazılmıştır. (Bozer ve Çeken, 2016; 434-437) Yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde sözü edilen kitâbe parçalarının Eşrefoğlu Camii'ne ait olmadığı, İç Karaaslan Mescidi'ne ait olduğu ilk olarak tarafımızdan tespit edilmiştir. Bazı parçaları kayıp olmakla birlikte büyüklü-küçüklü on adet çini parçası bulunmaktadır. Bu kitâbenin eni 0,38 m. boyu da yaklaşık olarak 1.40-1.50 m. boyutlarındadır (Fotoğraf-11). İki satır halinde istif edilmiş olan kitâbede satırlar arası 0,02 m. enindeki bir cetvelle bölünmüştür. Kitâbenin çerçeve cetveli bulunmamaktadır. Birinci satır 0,17.5 m. ikinci satır 0,18 m. enindedir. Selçuklu celî sülüsüyle yazılan metin kabartma tekniğinde zemini kobalt mavisi, yazıları kabartma olarak beyaz renkle imal edilmiştir. Üzerindeki sır tabakasının çok kalın olarak yapıldığı dikkat çekmektedir. Harflerin birbirini kestiği yerlerde ince fırça kullanıldığı görülmektedir. Kitâbe üzerinde yapmış olduğumuz uzun çalışmalar neticesinde kırık parçalar bir araya getirilerek metnin bütünü ortaya çıkartılmıştır. Gerek kırık parçaların verdiği fikirler ve gerekse dönemin diğer kitâbeleri incelenerek kitâbenin eksik kısımları tamamlanmaya çalışılarak okunmuştur. Yalnız kitâbe metninde mescidin bânîsine yönelik kayıtlarda ismi geçen Necmüddin Karaaslan'a yönelik bir öneride bulunulmamıştır. Metinde parantez içerisine alınan kısımlar mevcut olmayıp tarafımızdan tamamlanan kısımlardır. Kitâbenin metni şöyledir:

عمر هذا (المسجد في ايام د)ولة السلطان الاعظم علاء الدنيا والدين ابي الفتح كيقبا(د)
(بن كيخ) سرو قسيم امير المؤمنين.....ام المتولي في سنة احدي وثلاث(ين وستمائيه)

Transkripsiyonu:

1. Ummira hâze (l-mescidu fî eyyami de)vleti's-sultâni'l-a'zami alâi'd-dünyâ ve'd-dîni ebi'l-fethi Keykûbâ(d)
2. (Bin Keyhü)srev kasîmi emîri'l-mü'minîne el-mütevelli fî seneti ihdâ ve selâsîne ve sitte mieti

Anlamı:

"Bu mescid, büyük sultan, dîn ve dünyânın ulusu, fetih babası, mü'minlerin emîrinin (halîfenin) iktidar ortağı, Keyhüsrev oğlu Keykûbâ'dın devleti (iktidâr) günlerinde mütevellitarafından 631 (M. 1233) senesinde inşâ edildi"

Kitâbede "hâzâ" ism-i işareti Arapça dil bilgisi kuralı gereği "el-mescid" gibi müzekker (eril, erkek) yapı isimlerinin önüne geleceğine ve mescidin mihrabına kırık parçalar halinde bulunduğuna göre "el-mescid" olarak metne eklenmiştir. "El-mescid" kelimesinden sonra onun sıfatı olan "el-mübârek" kelimesi bazı kitâbelerde olmakla birlikte Konya'da Akıncı Mescidi kitâbesinde (Konyalı, 1964; 288), Alâeddin Camii kuzey cepheadeki kitâbede (Konyalı, 1964; 301), Beşarebey Mescidi kitâbesinde (Konyalı, 1964; 329), Erdemşâh Mescidi kitâbesinde (Konyalı, 1964; 354), Akçegizlenmez Mescidi kitâbesinde (Konyalı,1964:363), bu sığata yer verilmediğinden kitâbemizde tercih edilmemiştir.

"El-mescid" kelimesinden sonra sadece Akıncı Mescidinde "fî devleti" şeklinde (Konyalı, 1964; 288), olmasına rağmen Beşarebey (Konyalı, 1964; 329), Erdemşah (Konyalı,1964:354), Akçegizlenmez (Konyalı, 1964; 363), Şeker Furuş (Konyalı, 1964; 541) Mescidlerinde, Sahib Ata (Konyalı, 1964; 506), ve Meram Camii (Konyalı, 1964; 457), kitâbelerinde "fî eyyâmi devleti" şeklinde olduğundan bu ibare tercih edilmiştir. Alâeddin Keykûbâ'dın "Es-sultanu'l-a'zam", "Alâu'd-dünya ve'd-dîn", "Ebu'l-feth" ve "Kasîmu emira'l-mü'minin" elkâb ve ünvanları kitâbede yazılı olup bunlarda herhangi bir tereddüt olmayıp, dönemin diğer kitâbelerinde bu sıfatlarla karşılaşılr (Konyalı, 1964; Duran, 2001; Yardım, 2002; Yılmaz ve Tuzcu, 2010).

Kitâbenin ikinci satırının son kısmında tarihi yazılıdır. "fî seneti ihdâ ve selâ..." kelimeleri "fî seneti ihdâ ve selâsîne ve sitte mieti" şeklinde tamamlanmıştır. Tarihinin 631 olarak okunmasında Alâeddin Keykûbâ'dın 616/1220 yılında tahta çıkıp 634/1237 yılında av etinden zehirlenerek vefatı da göz önünde bulundurulmuştur (Sümer, 2002; 358-359).

Kitâbenin en önemli eksiği mescidi yaptıran şahsın isminin bulunmayışıdır. Mescidin bânisi Ziyâeddin ünvanını kullanan Selçuklu Devletinin önemli kademelerinde görev yapmış olan Necmeddin Karaarslan olarak bilinmektedir. Aynı isimle anılan ve Selçuknamelerde geçen diğer Karaarslan ise I. İzzeddin Keykavus döneminde Emir-i devat (divitdar) olarak görev yapmıştır. "I. İzzeddin Keykavus, II. Leon'un kendisine gönderdiği mektuba cevaben yazılan fermanı götürmek, geçen seneden kalan haracı tahsil etmek, Ermeni Krallığına tekrar II. Leon'un namzed gösterildiğine dair menşur ve bil'ati vermek üzere Emîri'l-Devat Sahib Ziyâeddin Karaarslan'ı görevlendirdi" (Konyalı, 1964; 625; Turan, 2004; 172, 377, Ersan, 2014; 189).

Aynı zamanda I. Alâeddin Keykubâd zamanında ise divan-ı sahip (sultanın vekili) sıfatıyla ve diğer divan üyeleri ile birlikte Erzurum, Ahlat (Sümer, 1989: 21), Adilcevaz ve Van bölgelerine gönderildiği kaynaklarda bahsedilmektedir (Konyalı, 1964; 625; Atçeken, 1998; 275).

1233 yılında Harran, Ruha, Rakka'nın fethi ile Diyarbakır'ın muhasarasında yer almıştır. Alâeddin Keykubâ'dın ölümünden sonra Selçuklu kaynaklarında adına bir daha rastlanılmamaktadır. Ziyâeddin Karaarslan'ın mevcut bilgilere göre Erzurum'dan döndükten sonra 630/1233 yılında vefat ettiği bilinmektedir (Eflaki, 1989; 169-171; İbni Bibi, 1996; 426-428; Konyalı, 1964; 401-403; Önder, 1976; 115; Çaycı, 2012; 319-320). Remzi Duran ise 1232 yılında öldüğünü ifade eder (Duran, 2001; 70)

Emre Madran, Ariflerin Menkıbeleri'nden yararlanarak Ziyâeddin'in hankâhı'nın bulunduğunu, 1230'lu yıllarda "sâhip" ve vezir olduğunu, kaynaklarda imar faaliyetlerinde bulunacak kadar nüfuzlu ve mevki sahibi önemli bir şahıs olduğunu ifade eder (Madran, 2006; 185-186).

Mescide yakın bir mesafede bulunan türbesinin kemerli kapısı üzerindeki Selçuk Sülüsüyle iki satırlık Arapça kitâbenin Türkçesi şöyledir: “*Bu türbe, saîd ve şehîd olan, dinin yıldızı, İslâm’ın direği İbrahim oğlu Necmüddin Karaaslan’ındır. Allah kabrini nurlandırsın*” şeklindedir (Oral, 1950; 4; Önder, 1976; 150; Önkal, 1996; 110).

Mehmet Önder; “*Adı geçen türbede yatan zatın, başvezîr, sâhib Ziyaüddin Karaaslan olduğundan şüpheli yoktur*” derken (Önder, 1976; 185); İbrahim Hakkı Konyalı ise “*Bizim tahminimize göre bu türbede medfun olan Karaaslan; devaddârluk yapan Ziyâeddîn Karaaslan’dır. Hükümdarların, devlet büyüklerinin değişik unvanlarla anılıp yazıldıkları hususunda çok örnekler vardır*” izahında bulunur (Konyalı, 1964; 623-626).

M Zeki Oral da Karaaslan’ın görevi ile ilgili olarak şu düşüncelere yer verir. “*Necmüddin, Şemsüddin, Ziyaüddin gibi (-dîn)e eklenen isimler, Orta Çağ Türk-İslâm şahsiyetlerinde pek çok karşılaşılan lâkaplardır. Fakat “İslâm’ın direği”, “Müslümanların istinat ettiği adam”, “kumandan” manalarına gelen “İmâdî’l-İslâm” lakabı herkese verilmez. Bu türbede medfun olan zatın muhakkak bir vezîr veya sâhib, baş vezîr olduğunu gösterir. Şu mütalaaya göre Karaaslan’ın Selçuk Devrinin baş vezîrlerinden birisi olarak düşünmek yakışıır*”. Ayrıca Ziyaüddin Karaaslan ile Necmüddin Karaaslan’ın aynı şahıs olduğu kanaatindedir (Oral, 1950; 1-6).

Engin Beksaç, Kayseri’de bugün tamamen yok olmuş Ziyâeddin Karaarslan’ın yaptırdığı bir Ziyâye Medresesi olduğundan bahseder (Beksaç, 2002; 104).

İ. H. Konyalı, “Mescidin vakfiyesinin olmadığını, bânîsi olan Karaarslan’ın da 1233 yılından evvel öldüğünü, mescidin de 1219’la 1236 yılları arasında yapılmış olduğunu ileri sürer (Konyalı, 1964; 402; Atçeken, 1998; 37). Yukarıda zikredilen bilgi ve belgelerden hareketle mescidin bânîsinin Necmüddin Karaaslan olduğu anlaşılmaktadır.

4. Sonuç

Makaleye konu olan İç Karaarslan Mescidi’ne ait kitâbe parçaları kabartma tekniğinde yapılmıştır. Bu teknikte Anadolu Selçuklu Dönemine ait birkaç kitâbe örneği bulunmaktadır. Aynı teknikte Konya Abdülzâziz Mescidi’ne ait Selçuklu celi sülüsü ile yazılmış kırık parçalar halindeki başka bir kitâbenin varlığı bilinmektedir (Erdemir,2009; 155, resim 98). Bu kitâbe yapının üzerinde olmayıp Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesinde muhafaza edilmektedir. Ayrıca Sivas İzzeddin Keykavus Darüşşifası’nın türbe bölümünün kitâbesi de kabartma tekniğinde imal edilmiştir.

Bu teknik daha çok sandukalarda görülmektedir. Alâeddin Camii avlusundaki II. Kılıçarslan Türbesi’nde (Künbedhâne), Sahip Ata Türbesi’nde, Mevlana Dergâhı’nda ve Necmeddin Karaarslan’ın Türbesindeki sandukalarda uygulanmıştır. Söz konusu sandukaların üzerindeki yazılar ve motifler kabartma tekniğinde yapılmıştır.

Mescidin bânîsi olan Necmeddin Karaarslan’ın medfun olduğu İç Karaarslan Türbesi sandukası üzerindeki Ayetü’l Kürsî yazısı daha acemice yazılmıştır. Söz konusu sandukada ki yazı ile kitâbemiz karşılaştırıldığında her iki yazının farklı kalemler tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır.

Okumuş olduğumuz İç Karaarslan Mescidi kitâbesi ile yapının Alâeddin Keykubâd’ın saltanatı yıllarında (1220-37) H.631/M.1233 yılında yapıldığı net bir şekilde ortaya konulmuştur. Kitâbenin eksik kısımları mescidin bânîsine açık bir şekilde işaret etmemekle birlikte diğer kaynaklar Necmeddin Karaarslan’ın olduğunu söylememize imkan vermektedir. Ayrıca müze envanter defterine ve bu kayıtları esas alan yayına da yanlışlıkla Beyşehir Eşrefoğlu Camii’nden geldiği yazılmıştır. Ancak bu çalışmamızla söz konusu kırık parçaların İç Karaarslan Mescidine ait olduğu net bir şekilde ortaya konulmuştur.

Parçalı olan kitâbenin okuduğumuz şekle göre uygun bir metotla, eksik kısımları boş bırakılacak şekilde bir araya getirilerek levha halinde Sahip Ata Vakıf Eserleri Müzesi’nde sergilenmesi uygun olacaktır. Ayrıca aynı teknik ve detayla imitasyonunun yapılarak mescidin münasip bir yerinde sergilenmesi hem ziyaretçiler hem de kitâbenin anısının yaşatılması açısından önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Ahmed Eflaki. Ariflerin Menkıbeleri, cilt: 2, İstanbul, 1989.
 Alparslan, A. (2002). Kitâbe. DİA (C. 26, ss. 76-81). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
 Arseven, C. E. (1983). Kitâbe. Sanat Ansiklopedisi (C. 2, ss. 1101). İstanbul.

Atçeken, Zeki. Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması, Ankara, TTK Yayınları, 1998.

Bakırer, Ömür. XIII ve XIV. Yüzyılda Anadolu Mihrapları, Ankara, 1976.

Bakırer, Ö. (1996). "Anadolu Selçuklu dönemi yapı kitabeleri", V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Konya, Turkey, 25-26 Nisan 1995, s. 37-51.

Beksaç, E. (2002). Kayseri-Mimari. DİA (C. 25, ss.103-105). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bozer, Rüstem ve Çeken, Muharrem, Anadolu Selçuklu Çağı Mirası-Müze Eserleri, cilt: 2, Ankara, Selçuklu Belediyesi Yayınları, 2016.

Çaycı, A. (2012). İç Karaarslan Mescidi. Konya Ansiklopedisi (C. 6, ss. 319-320). Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Dilaver, S. (1971). "Anadolu'daki Selçuklu Mescitlerinin Mimarlık Tarihi Yönünden Önemi", Sanat Tarihi Yıllığı, cilt: 4, s. 17-24.

Duran, Remzi, Selçuklu Devri Konya Yapı Kitâbeleri (İnşa ve Ta'mir), Ankara TTK Yayınları, 2001.

Erdemiz, Yaşar. Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi, Konya, Konya Valiliği Turizm ve Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2009.

Erdemir, Y.- Kunt, H. İ. (2010). "Karatay Cami ve Mescitleri", Karatay Tarih-Kültür-Sanat (C. I, ss. 191-333). Konya: Karatay Belediyesi Kültür Yayınlar.

Ersan, M. (2014). "Türk-Ermeni İlişkileri (XI-XIII. Yüzyıllar)", Tarihte Türkler ve Ermeniler (C. 2, ss. 161-203). Ankara: TTK Yayınları.

Halil Edhem, (1327). "Kitâbeler Nasıl Kayd ve Zabt Olunmalıdır", TOEM (Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası), 2 (10): 626-639.

Katoğlu, M. (1967). "13. Yüzyıl Konya'sında Bir Cami Grubunun Plan Tipi ve Son Cemaat Yeri", Türk Etnografya Dergisi, sayı: 9, s. 81-100,

Konyalı, İbrahim Hakkı. Abideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi, Konya, Yeni Kitap Basımevi, 1964.

Madran, E. (2006). "Arişlerin Menkıbeleri'nde Geçen Yapı İsimleri Üzerine Bir Deneme", Vakıflar Dergisi, sayı: 10, s. 175-198.

Meinecke, Michael. Fayencedekorationen Seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien, cilt: 2, Tübingen, 1976.

Oral, M. Z. (1950). "Karaarslan Türbesi", Anıt, 2 (14): 1-6.

Önder, Mehmet. Mevlâna Şehri Konya, Ankara, Konya Turizm Derneği Yayınları, 1971.

Öney, Gönül. Türk Çini Sanatı, İstanbul Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, 1976.

Önkal, Hakkı. Anadolu Selçuklu Türbeleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1996.

Önkal, Hakkı. Osmanlı Hanedan Türbeleri, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

Özakın, R. (1998). "Konya'da tek kubbeli selçuklu mescitleri, tarihsel gelişimi, mimari özellikleri", VII. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Konya, Turkey, s.-15-20.

Özkurt, K. ve Tüfekçioğlu A. (2009). "Türk-İslam Sanatında Kitâbeler", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 7 (14): 275-295.

Özönder, Hasan. Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü, Konya, Sanat Kitabevi, 2003.

Pakalın, M. Z. (1993). "Kitâbe", Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (C. 2, s.s 284) İstanbul: MEB Yayınları.

Sümer, F. (1989). Ahlat. DİA (C. 2, ss. 19-22). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Sümer, F. (2002). Keykubâd I, DİA C. 25, ss. 358-359). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Şimşir, Z. (2002) Konya'daki Selçuklu mimarisinde rumi motifi", Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı.

Turan, Osman. Türkiye Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2004.

Yardım, Ali. Alanya Kitâbeleri (Tesbit, Tescil, Tasnif ve Değerlendirme), İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2002.

Yetkin, Şerare. Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1986.

Yılmaz, Leyla ve Tuzcu, Kemal. Antalya'da Türk Dönemi Kitâbeleri, Haarlem, 2010.

Ekler

Fotoğraflar ve çizimler

Fotoğraf 1. İç Karaaslan Mescidi'nin genel görünümü

Fotoğraf 2. Kubbenin görünümü

Fotoğraf 3. Kubbe geçiŐileri

Fotoğraf 4. Restorasyondan sonra mescidin kible cephesi ve mihrabın görünümü

Fotoğraf 5. Güney doğu cephesi

Fotoğraf 6. Kuzey batı cephesi

Fotoğraf 7. Batı cephedeki pencerenin kemer köşeliğinde yer alan çini süsleme

Fotoğraf 8. Kazı ve restorasyon çalışmaları esnasında mihrabın arkasında çıkan kitâbe parçaları (VGM Arşivi-1990)

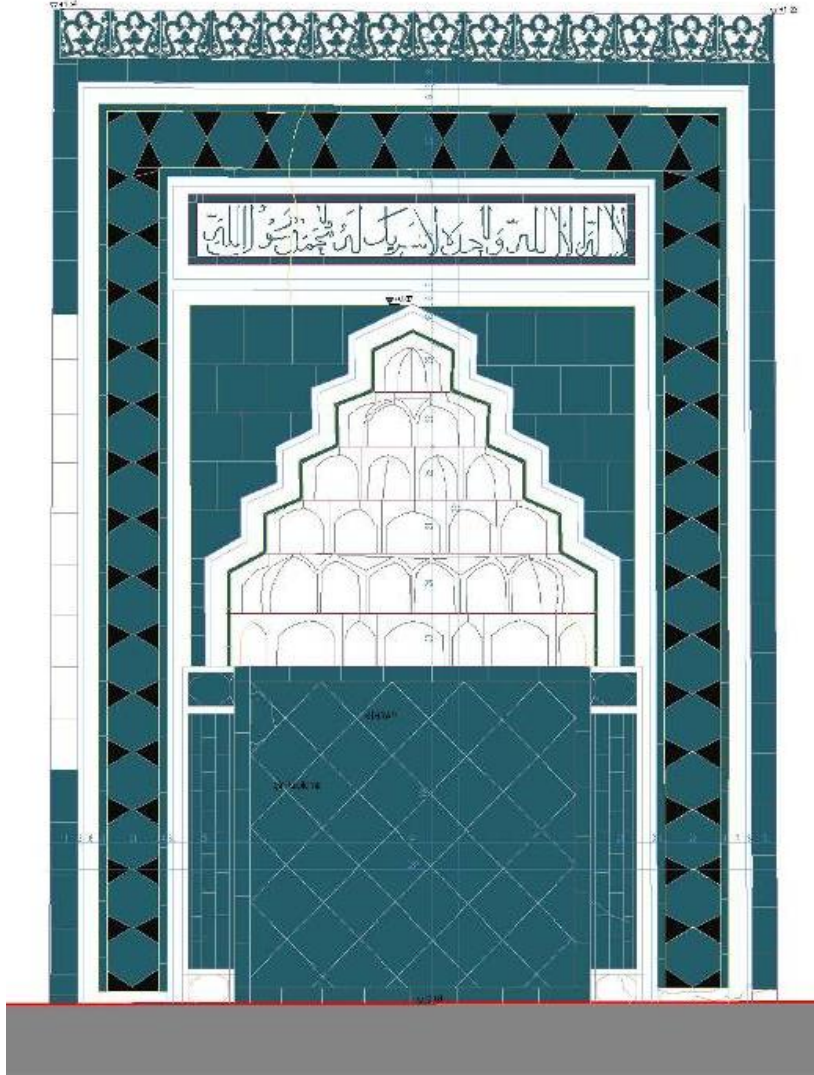
Fotoğraf 9. İ Karaaslan Mescidine ait kitâbe parçaları Sahib Ata Vakıf Múzesinde (VGM Arşivi).

Fotoğraf 10. Çini kitâbeye ait parçalar (VGM Arşivi)

Fotoğraf 11. İç Karaaslan Mescidi'ne ait çini kitâbenin kırık parçalarının restitüsyonu.

Çizim 1. Mihrabın görünüş çizimi (Ő. G. Gökçe)